95

RESEARCH REPORTS

Unravelling the Forces Behind Language Endangerment: An Overview of Dhivehi Language Loss and Preservation Strategies

AMINATH RIYAZ1

, AMINATH ZAHIR1

& ZULFA IBRAHIM2
The Maldives National University1
Academy of Dhivehi Language2

ABSTRACT The article aims to provide a theoretical examination of the causes of language loss and propose measures for the preservation of the Dhivehi language. Language serves as a repository for culture, identity, and collective memory intricately tied to the way of life, history, and values of a populace. The unreadable ‘loamaafaanu’ (copper plate documents) of Maldives’ history, currently understood only by a few who have learned the script, is an example of the void created by the loss of a language or a dialect. The shift to or adoption of another language, often driven by rapid economic changes fueled by globalization, is a common trend in countries such as the Maldives. Such communities first become bilingual populations, next the use of the mother tongue gradually disappears, and finally the second language begins to prevail. The growing preference for English over Dhivehi suggests a potential halt in Dhivehi transmission within the next few generations. To alter this language shift, it is imperative to elevate the status of the Dhivehi language within the Maldivian community. Drawing on scientific literature, this study identifies five key factors for Dhivehi language preservation. These are (1) promoting plain Dhivehi usage by minimizing code-mixing or code-switching, (2) shaping educational policies to foster a Dhivehi-speaking environment, (3) implementing the national language policy, (4) providing training in linguistic fundamentals and teaching techniques, and (5) ensuring the sustainable development of Dhivehi reading material. Taking these into context, this study underscores the importance of assessing the current state of the Dhivehi language using the UNESCO framework for identifying language endangerment.

Keywords: Language promotion, Dhivehi language, Language policy, Language vitality, language endangerment

The Maldives National Journal of Research
Vol. 11, No. 2, December 2023 pp. 89-95

ISSN 2308-5959/20231231 (c) 2023 The Maldives National University

UnravellingtheForcesBehindLanguageEndangerment:An Overviewof 94
DhivehiLanguageLoss andPreservationStrategies
ބަސް ގެއްލިގެން ދާން މެދުވެރިވާ ސަބަބުތަކާއި
ދިވެހިބަސް ގެއްލިގެން ދިޔަނުދިނުމަށް ޓަކައި ކުރެވިދާނެ
ކަންތައްތައް
2 1 ،1
އާމިނަތު ރިޔާޟް އާމިނަތު ޒާހިރު އަދި ޒުލްފާ އިބްރާހިމް
1
ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤައުމީ ޔުނިވަރސިޓީ
2
ދިވެހިބަހުގެ އެކެޑަމީ
ޚުލާޞާ: މި މަޒުމޫނުގެ ބޭނުމަކީ ދިވެހިބަސް ހިމާޔަތް ކުރުމަށް ކުރެވެން ހުރި ކަންކަމާ މެދު ޢިލްމީ ނަޒަރަކުން ބަލައިލުމެވެ.
ބަހަކީ ޖަމާޢަތެއްގެ ސަގާފަތާއި އެ ބައެއްގެ ކާކުވަންތަކަން ރަމްޒުކޮށްދޭ މުހިންމު ބަހާއެކެވެ. އެ ބަޔަކަށް ނިސްބަތްވާ ތާރީޚާއި
އަގުކުރުންތައް ހިމެނޭހެން ބަހަކީ އެބައެއްގެ ދިރިއުޅުމުގެ ގޮތްތަކާ ވެސް ވަރަށް ބޮޑަށް ގުޅިފައިވާ އެއްޗެކެވެ. ދިވެހިރާއްޖޭގެ އެވޭލާ
ޒަމާނުގެ ލޯމާފާނުތަކުގައި ހުރި ދިވެހީންގެ ތާރީޚުގެ ލިޔުންތަކަކީ އަދުގެ ޖީލުގެ މަދު ބަޔަކަށް މެނުވީ ދޭހަވާ އެއްޗަކަށް ނުވާކަން
ބަހުގެ ނެތިދިއުމުން އުފަންވާ ހުސްކަމެއްގެ މިސާލަކަށް ފުދެއެވެ. ދިވެހިރާއްޖެ ފަދަ، ގައުމުތަކުން މާދަރީބަސް ދޫކޮށް އެހެން
ބަހަކަށް ހިޖުރަކުރުމަށް މެދުވެރިވާ މައިގަނޑު ސަބަބަކީ ބަވަނަވުމާ ގުޅިގެން ކުރިމަތިވާ ހަލުވި އިޤުތިޞާދީ ބަދަލުގެ ސަބަބުން
ދުނިޔޭގެ ޤައުމުތަކާ އެކު މުއާޞަލާތުގައި ބޭނުންކުރުމަށް ޓަކައި އަމިއްލަ މާދަރީބަހުގެ އިތުރުން އެހެން ބަހަކަށް ވެސް ފަރިތަވާން
ޖެހުމެވެ. މިގޮތުން، މިފަދަގައުމުތައް ދެބައްސަ އާބާދީއަކަށްވެ، މާދަރީބަހުގެ ބޭނުން މަޑުމަޑުން ނެތިގޮސް، ބޭރުން ގެނައި
ބަސް އިސްކުރެވެން ފަށައެވެ. ދިވެހިބަހުގެ މައްޗަށް އިނގިރޭސިބަސް އިސްކުރަމުން މިދާ ދިއުމުގައި، ދެތިން ޖީލެއްގެ ފަހުން
ދިވެހިބަސް އެހެން ޖީލުތަކަށް ފޯރުކޮށްދިނުން ހުއްޓިދާނޭކަމަށް އަންދާޒާކުރުމަށް އަދު މަޖުބޫރުވެއެވެ. ނުފޫޒުގަދަ ބަހެއްގެ މައްޗަށް
މާދަރީބަހަށް ދިރުން ލިބޭނީ މާދަރީބަހަށް އިއާދަވެ، ބަސް ދިރުވައި ބަހަށް ދެވޭ ދަރަޖަ އުފުލައިގެންނެވެ. ޢިލްމީ ލިޔުންތަކަށް
ބުރަވެ، ދިވެހިބަސް ގެއްލިގެން ނުދިއުމަށް ޓަކައި ސަމާލުކަންދޭންވީ ފަސް ކަމެއް ފާހަގަކުރެވުނެވެ. މިކަންކަމަކީ، (1) ސާފު
ދިވެހިބަސް ބޭނުންކުރުން އިތުރުކުރުން، (2) ސާފު ދިވެހިބަހުން ވާހަކަދްެއކުމުގެ ހާލަތު އުފެއްދުމުގައި ތަޢުލީމީ ސިޔާސަތުގެ
ދައުރު، (3) ޤައުމީ ބަހުގެ ސިޔާސަތަށް ވާގިވެރިވުން، (4) ބަހަވީޢިލްމުގެ އަސާސްތަކާއި ކިޔަވައިދިނުމުގެ އުކުޅުތަކުގެ ތަމްރީނު،
އަދި (5) ލިޔަންކިޔަން ބޭނުންކުރާ ތަކެތި ދެމެހެއްޓެނިވި ގޮތެއްގައި ތަރައްޤީކުރުމާއި ކިތާބުކުރުން، މިއެވެ. މި ކަންކަމަށް
ސަމާލުވުމަށް ޓަކައި، ޔުނެސްކޯއިން އެކުލަވާލާފައި އޮތް ބަހުގެ ދިރުމާއި ނުރައްކަލަށް ހުރަހެޅުމުގެ މިންވަރު ދެނެގަތުމުގެ
އޮނިގަނޑު ބޭނުންކޮށްގެން ދިވެހިބަހުގެ އަދުގެ ހާލަތު ތަޙުލީލުކޮށް ދެނެގަތުމުގެ މުހިންމުކަން މި ދިރާސީ މަޒުމޫނުން ހާމަވެއެވެ.
ފާހަގަލަފުޒުތައް: ދިވެހިބަސް ކުރިއެރުވުން، ދިވެހިބަސް ހިމާޔައްކުރުން، ބަހުގެ ސިޔާސަތު، ބަހުގެ ދިރުން، ބަސް ނުރައްކަލަށް
ހުރަހެޅުން، ބަސް މަރުވުން

93 A.Riyazetal.
1
ތަޢާރުފު
ދިވެހިބަހަކީ މުޖުތުމަޢުގައި މާ ބޮޑު ބޭނުމެއް ނެތް، އަދި ކުރިއަށް އޮތް ތަނުގައި ގެއްލިގެން ދާނެ ބަހެއް ކަމަށް ބައެއް
މީހުން ގަބޫލުކުރާކަމުގެ ވާހަކަދެކެވެއެވެ. މިގޮތަށް ގަބޫލުކުރަންޖެހޭ ސަބަބުތަކުގެ ތެރޭގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ އިސްކޫލުތަކުގައި
ތަޢުލީމުދިނުމުގެ މައިގަނޑު ބަހަކީ ދިވެހިބަހުގެ ބަދަލުގައި ހުޅަނގުގެ ނުފޫޒުގަދަ ބަހަކަށްވުމާއި، ދޭދޭ އާންމު ފަރުދުންގެ
މުއާޞަލާތާއި މުޢާމަލާތުގައި ދިވެހިބަހެކޭ އެއްވަރަށް، ނުވަތަ ބައެއް ހާލަތުގައި ދިވެހިބަހަށްވުރެ މާގިނައިން ވެސް
އިނގިރޭސިބަސް ބޭނުންކުރުމާއި، ކޭބަލްޓީވީ ހިމެނޭހެން، މީސް މީޑިއާ އަދި، ޓީވީ ޗެނެލްތަކުގައި ވެސް އިނގިރޭސިބަހުގެ
ނުފޫޒު އޮތްއޮތުން ފާހަގަކޮށްލަން ޖެހެއެވެ. މި މަޒުމޫނުގެ ބޭނުމަކީ، ދިވެހިބަހަކީ ނެތިގެންދިއުމުގެ ތެރޭގައި އޮތް
ބަހެކޭ ބައެއް މީހުން ބުނާބުނުމަށް އަޅުގަނޑުމެންނަށް އެއްބަސް ނުވެވޭ ހިނދު، ބަސް ހިމާޔަތްކުރުމަށް ކުރެވެންހުރި
ކަންކަމާމެދު ޢިލްމީ ނަޒަރަކުން ބަލައިލުމެވެ. މިގޮތުން، ފުރަތަމަ ބަލައިލާނީ ބަސްބަހުގެ މުހިންމުކަމަށާއި ބަސްބަސް
ގެއްލިގެން ދިއުމުގެ ސަބަބުތަކަށެވެ. އެއަށްފަހު، ދިވެހިބަސް ގެއްލިނުދިއުމަށާއި ބަހަށް ލިބޭ ހީނަރުކަމުން އަރައިގަންނާން
ކުރެވިދާނޭ ކަންކަމުގެ މައްޗަށް ވަކާލާތުކޮށްފައި ވާނެއެވެ.
2
ބަހުގެ މުހިންމުކަން
ބަހަކީ، އިންސާނުން މުޢާމަލާތު ކުރުމަށް ބޭނުންކުރާ އެންމެ މުހިންމު ވަސީލަތެވެ. ބަސްބަހަކީ ޖަމާޢަތެއްގެ ސަގާފަތާއި
އެބައެއްގެ ކާކުވަންތަކަމުގެ (ޔައުނީ ”އައިޑެންޓިޓީ“ގެ) މުހިންމު ބަހާއެކެވެ (އަސްލަން، 2015؛ ވޮޑްހާ، 2010، ސ. 7؛
ސްޓޯމް، 2016؛ ޖަމާލުއްލައިލްއާއި ނޯރްދީން، 2023؛ ޔުނެސްކޯ، (2003. އެހެނީ، އެ ބަޔަކަށް ނިސްބަތްވާ ތާރީޚާއި
އަގުކުރުންތައް ނުވަތަ ”ވެލިއުސް“ތަކާ އެކު ބަހަކީ، އެބައެއްގެ ދިރިއުޅުމުގެ ވައްޓަފާޅިއާ ވެސް ވަރަށް ބޮޑަށް ގުޅި ލާމެހިފައި
އޮންނަ އެއްޗެކެވެ. މިހެން މިކަން އޮތް ހިނދު، ބަހެއް ނެތި ހިނގައްޖެ ނަމަ އެ ބަހަކާ އެކު، އެ ބަހުން ކިޔައިދޭ އެއްޗެއް
ނުވަތަ ލިޔެފައިވާ ވާހަކަތަކާއި އެ ބަހުން ކިޔައިދެމުން އައި ތާރީޚު ފަދަ ކަންކަން ފިލައި ގޮސް، އެ ޖަމާޢަތަށް ވެސް
ލިބެނީ ހީނަރުކަމެކެވެ (ޔުނެސްކޯ،)2003.
3 ބަސްބަސް ނެތިދިއުން އަދި ދިވެހިބަހުގެ އަދުގެ ހާލަތު
ބަސްބަސް ނެތިދިއުމަކީ ބަހަވީ ޢިލްމުވެރިންގެ ކަންބޮންޑުވުމެކެވެ (ޔުނެސްކޯ،)2003. މިގޮތުން، އަމާނޯއާއި
ބައިވެރީންގެ (2014) ދިރާސީ ހޯދުންތަކަށް ބުރަވެ، ބަސް ނެތިދިއުމަށް ދިމާވާ ސަބަބުތައް އެވެރިން ޚުލާޞާކޮށްފައިވާ
ގޮތުގައި، ބަސް ބޭނުންކުރާ އާބާދީ މަދުވަމުންދާ ދިއުމަކީ ބަހުގެ ނިމުމުގެ ރަނގަބީލެކެވެ. މިގޮތުން، ބަސް ބޭނުންކުރާ
މީހުން މަދުވުން މާނަކޮށްފައިވަނީ، އެ ބަސް ބޭނުންކުރާ އާބާދީ/ގުރޫޕު (މިސާލަކަށް ހަނގުރާމައެއްގެ ސަބަބުން)
ނެތިގެންދާ ދިއުމަށް ނޫންކަމަށާއި، އެ އިޝާރާތްކުރަނީ، އެކި ސަބަބުތަކަށް ޓަކައި ބަސް ބޭނުންކުރުން ދޫކޮށް، އެހެން
ބަހަކަށް ހިޖުރަކުރާ ކުރުމަށް ކަމަށް ބަސްވާރުން ލިޔުއްވާފައިވެއެވެ (އަމޯނާއާއި ބައިވެރިން، 2014؛ ކްރިސްޓަލް،)2000.
ޖަމާލުއްލައިލްއާއި ނޯރްދީންގެ (2023) ޢިލްމީ މުރާޖާގައި ޚުލާޞާކުރައްވާފައިވާ ގޮތަށް ބުރަވާނަމަ، މަތީގައި ފުރަތަމަ
ބަޔާންކޮށްފައި އޮތް ގޮތް އެއީ ”ލިންގުއިސައިޑް“އެވެ. އަދި ދެވަނައަށް އޮތް ގޮތް (އެހެނީ، ބަސް ދޫކޮށް ހިޖުރަކުރުން)
”ގް “އެ (2023)،
އެއީ ލޯޓޯފަޖީ ވެ. ޖަމާލުއްލައިލްއާއި ނޯރްދީން ގްލޯޓޯފަޖީ މާނަކޮށްފައިވަނީ، ނުފޫޒުގަދަ ބަހެއް މާދަރީބަހުގެ
މައްޗަށް ވެރިވުން ނުވަތަ ގަދަވުމަށެވެ. މިގޮތުން، ދިވެހިބަހަކީ މުޖުތުމަޢުގައި މާ ބޮޑު ބޭނުމެއް ނެތް، އަދި މުސްތަގުބަލުގައި
ގެއްލިގެން ދާނެ ބަހެއް ކަމަށް ބަޔަކު އިޝާރާތްކުރާ ނަމަ، އެހެން އެ ބުނާ ބުނުމުގެ މާނައަކީ، ދިވެހީން ދިވެހިބަސް

UnravellingtheForcesBehindLanguageEndangerment:An Overviewof 92
DhivehiLanguageLossandPreservationStrategies
ދޫކޮށް އެހެން ބަހަކަށް ހިޖުރަކުރަނީ ކަމަށް ބުނުން ކަހަލަ ކަމެކެވެ. މާނައަކީ، ދިވެހިބަސް މަރުވާނީ ދިވެހިން އެ ބަސް
މަރުވާން ދޫކޮށްލުމުންނެވެ.
މިގޮތަށް ބަސް ދޫކޮށް އެހެން ބަހަކަށް ހިޖުރަކުރުމަށް މެދުވެރިވާ މައިގަނޑު ސަބަބަކީ، ބަވަނަވުމާ ގުޅިގެން ކުދި
ނުވަތަ ތަރައްޤީވަމުން އަންނަ ޤައުމުތަކަށް ކުރިމަތިވާ ހަލުވި އިޤުތިޞާދީ ބަދަލުގެ ސަބަބުން، ދުނިޔޭގެ ޤައުމުތަކާ އެކު
ހިންގޭ މުއާޞަލާތުގައި ބޭނުންކުރުމަށް ޓަކައި އަމިއްލަ މާދަރީބަހުގެ އިތުރުން އެހެން ބަހަކަށް ވެސް ފަރިތަވާން ޖެހުމެވެ
(އަމޯނާއާއި ބައިވެރީން، 2014؛ ޢަބްދްުއރައްޒާޤު،)2011. މިގޮތުން، ފުރަތަމަ މަރުޙަލާގައި ދެބައްސަ އާބާދީއަކަށްވެ،
މާދަރީބަހުގެ ބޭނުން މަޑުމަޑުން ނެތިގޮސް، ބޭރުން ގެނައި ބަސް އިސްކުރެވެން ފަށައެވެ (ގްރެނަބްލްއާއި ވާލީ،)1998.
މިގޮތުން، ބަވަނަވުމުގެ ސަބަބުން އަންނަ ބަދަލުތަކުގައި، އިނގިރޭސި ބަހަކީ ނުފޫޒުގަދަ ބަހެކެވެ (މުފްވީން،)2002.
އަދި، ދިވެހިރާއްޖެ މިކަމުން އިސްތިސްނާއެއް ނުވެއެވެ. ބަސްބަސް ހިމާޔަތްކުރުމުގެ މުހިންމު ކަމާމެދު، 1993 ވަނަ
އަހަރުން ފެށިގެން ހިންގާ ”އެންޑޭންޖާޑް ލެންގުއޭޖަސް ޕްރޮޖެކްޓް“ގެ މަސައްކަތަށް ބަރޯސާވެ ޔުނެސްކޯއިން (2003)
ފާހަގަކޮށްފައިވާ ގޮތުގައި، ނުފޫޒުގަދަ ބަސްތަކަށް ދީލާލައި، ދުނިޔޭގައި މިހާރު ވާހަކަދައްކާ އެކި ބަސްބަހުގެ ތެރެއިން 90
އިންސައްތަ ބަސް، އެކާވީސްވަނަ ގަރުނު ނިމެންވާއިރަށް، ނެތިގެން ހިނގައިދާނޭ ކަމަށް ބެލެވެއެވެ.
މިގޮތަށް ބަސް ނެތިގެން ދަނީ އެ ބަހެއް، މުސްތަގުބަލުގެ ޖީލުތަކަށް ފޯރުކޮށްދޭނޭ ޖީލެއް ބިނާ ނުކުރެވޭތީއެވެ
(ޔުނެސްކޯ، 2003؛ ފިޝްމަން،)1991. ޔައުނީ، ދިވެހީންނަކީ ޒަމާނީ ތަރައްޤީގެ އޮއިވަރުގައި އިނގިރޭސިބަހަށް ދުޯޅވެ،
ހުރިހާ ކަމެއްގައި ދިވެހިބަހަށް ވުރެ އިނގިރޭސިބަސް އިސްކުރާ ބަޔަކަށް ވެއްޖެނަމަ، އަދުގެ ކުޑަކުދީން ދިވެހިބަހަށް
ބީރައްޓެހިވަމުން ގޮސް އެމީހުންގެ ޅަދަރީންނަށް ދިވެހިބަސް އެއްގޮތަކަށްވެސް ފޯރުކޮށް ނުދެވޭ ފަދަ ހާލަތަކަށް ދިވެހިބަސް
ހިނގައިދާނެއެވެ. އެހެންވެއްޖެ ނަމަ، ދިވެހިބަހުން މިހާރު، ލިޔެ ރައްކައުކުރެވިފައި ހުރި ދިވެހީންގެ ތާރީޚު އެނގޭނޭ
އަދި ކިޔާނޭ ބަޔަކު ނެތި، ދިވެހީންގެ ތާރީޚު އޮޔާގޮސް، ސަގާފަތެއް ނެތިދިޔައީއެވެ. ދިވެހިރާއްޖޭގެ އެވޭލާ ޒަމާނުގެ
ލޯމާފާނުތަކުގައި ހުރި ދިވެހީންގެ ތާރީޚުގެ ވަނަވަރުތަކަކީ، އަދުގެ ޖީލުގެ މަދު ބަޔަކަށް މެނުވީ ކިޔާން އެނގޭ ނުވަތަ ދޭހަވާ
އެއްޗަކަށް ނުވާކަން (ޑިސަނާޔަކައާއި ވިޖަޔަވަރްދަނާ،)1986 ބަހުގެ ނެތިދިއުމުން އުފަންވާ ހުސްކަމެއްގެ މިސާލަކަށް
ފުދެއެވެ.
މިކަންކަމަށް ހޭލުންތެރިވުމަށް ޓަކައި މާދަރީބަހުގެ ހާލަތު ދެނެގަންނަން ޖެހެއެވެ. ބަހެއް ގެއްލިގެންދިއުމުގެ ނުރައްކަލަށް
(ޔަ ”ލެ)“
ހުރަހެޅިފައިވާ މިންވަރު ނުވަތަ ބަހުގެ ދިރުން އުނީ ންގުއޭޖް ވައިޓަލިޓީ ދެނެގަންނާނޭ ގޮތްތަކެއް އީޖާދުކޮށްފައި ވެއެވެ.
“
މިގޮތުން، ފިޝްމަންގެ (1991) ”ގްރޭޑަޑް އިންޓަރޖެނެރޭޝަނަލް ޑިސްކްރިޕްޝަން ސްކޭލް ބޭނުންކޮށްގެން، ދޭދޭ ޖީލުތަކުގެ
ދެމެދު އެ ބަސް ބޭނުންކުރާ ގޮތް ދެނެގަތުމާއި އެ ބަހަކުން ވާހަކަދައްކާ ތުއްތުކުދިންގެ ޢަދަދު ދެނެގަނެ ބަސްބަހުގެ ދިރުން
މިންކުރެއެވެ (ހޯންބާގާއާއި މާޓިން،)2006. މިފަދަ ކިތަންމެ މިންތަކެއް އެކިއެކި ޢިލްމީ ލިޔުންތަކުން ފެނެއެވެ (މިސާލަކަށް:
ބާރްނީއާއި ބަގްނާ، 2010؛ އެޑްވަރޑްސް، 1992؛ ގްރެނަބްލްއާއި ބައިވެރިން 1998؛ ކްރިސްޓަލް، 2000؛ އަދި ކެމްޕްބަލްއާއި
މުންޓްޒަލް، (1989. އެޑްވަރޑްސްގެ (1992) މަސައްކަތް ވެސް ހިމެނޭހެން، އަދި އިތުރު ބަހަވީ ޢިލުމުވެރިންގެ އެކިއެކި
މަސައްކަތްތަކަށް ރިއާޔަތްކޮށް ޔުނެސްކޯއިން (2003) އެކުލަވާލާފައިވާ މިފަދަ މިންގަނޑު، ތާވަލު 1ގައި ޚުލާޞާކޮށްފައި
އެވަނީއެވެ.

91 A.Riyazetal.
ތަވާލު 1
ބަސްބަހުގެ“ވައިޓަލިޓީ”(ދިރުން) އަދި“އެންޑޭންޖަމަންޓް”(ނުރައްކަލަށް ހުރަހެޅިފައިވުން) ދެނެގަތުން (ޔުނެސްކޯ،)2003
މި މިންގަނޑުގެ ފުރަތަމަ ބަހާއަށް އެކަނި ބަލައިލައި، ދިވެހިބަސް އޮތް ހިސާބުގެ ހަލި އަންދާޒާއެއް ހަދާލާނަމަ،
ދެންނެވޭނީ، މިހާރުގެ ކަންކަން ހުރިގޮތުން އަދުގެ ދިވެހި ޖީލުގެ ދަރީންގެ ދަރީންނާ ހަމައިން ދިވެހިބަހަކީ ނެތިދިއުމުގެ
ބިރަށް ހުރަހެޅިފައިވާ ބަހަކަށް ވެދާނޭކަމަށެވެ. ނަމަވެސް، ހެއްކާއެކު މި ކަމަށް ވާހަކަދްެއކޭނީ މި މިންގަނޑު ބޭނުންކޮށް،
ދިވެހިބަސް ދިރާސާކޮށްގެންނެވެ.
ދެން ބަލައިލާނީ، ޖީލުތަކެއްގެ ފަހުން ވެސް، ދިވެހިބަހަކީ ދިރިދެމިގެންވާ ބަހެއްގެ ގޮތުގައި ބޭއްވުމަށް ޓަކައި
ކުރެވިދާނޭ ކަންކަމަށެވެ.
4 ބަސް ހިމާޔަތްކުރުމާއި ދިރުވުމަށް ކުރެވިދާނޭ ކަންކަން
ޖަމާލުއްލައިލްއާއި ނޯރްދީން (2023) ޚުލާޞާކުރައްވާ ގޮތުގައި، ނުފޫޒުގަދަ ބަހެއްގެ މައްޗަށް މާދަރީބަހަކަށް ދިރުން
ލިބޭނީ މާދަރީބަހަށް އިއާދަވެ، ބަސް ދިރުވައި ބަހަށް ދެވޭ ދަރަޖަ އުފުއްލައިގެންނެވެ (ސ.)27. މި ކަންކަން ކާމިޔާބުކުރުމަށް
ޓަކައި ބަހަކީ ދެމެހެއްޓެނިވި އެއްޗަކަށް ހަދަން ޖެހެއެވެ. މިގޮތުން، މިހާތަނަށް މި ލިޔުމުގައި ބަލައިލެވިފައިވާ ޢިލްމީ
ލިޔުންތަކަށް ބުރަވެ، ދިވެހިބަސް ގެއްލިގެން ނުދިއުމަށް ޓަކައި ސަމާލުކަންދޭންވީ ފަސް ކަމެއް ތިރީގައި ޚުލާޞާ ކުރީމެވެ.
މިކަންކަމަކީ، (1) ސާފު ދިވެހިބަސް ބޭނުންކުރުން އިތުރުކުރުން، (2) ބަސް ބޭނުންކުރާނޭ ހާލަތު އުފެއްދުމާއި ތަޢުލީމީ
ސިޔާސަތުގެ ދައުރު، (3) ޤައުމީ ބަހުގެ ސިޔާސަތަށް ވާގިވެރިވުން، (4) ބަހަވީޢިލްމުގެ އަސާސްތަކާއި ކިޔަވައިދިނުމުގެ
އުކުޅުތަކުގެ ތަމްރީނު، އަދި (5) ލިޔަންކިޔަން ބޭނުންކުރާ ތަކެތި ދެމެހެއްޓެނިވި ގޮތެއްގައި ތަރައްޤީކުރުމާއި ކިތާބުކުރުން
މިއެވެ.
4-1 ސާފު ދިވެހިބަސް ބޭނުންކުރުން އިތުރުކުރުން
މިހާތަނަށް ދެކެވުނު ވާހަކައިން ހާމަވާ އެއް ކަމަކީ ބަވަނަވުމުގެ މަންފާ ލިބިގަތުމަށް ޓަކައި ދިވެހީންނަކީ ދުނިޔޭގެ
އިޤުތިޞާދުގެ ބަސް ކަމުގައިވާ އިނގިރޭސިބަހަށް ވެސް ފަރިތަ ބަޔަކަށް ވާންޖެހޭތީ، އިނގިރޭސިބަސް ބޭނުންކުރާ
ކަމެވެ. ދުނިޔޭގައި 6000އަށް ވުރެ ގިނަ ބަސް އޮތެއް ކަމަކު އަދި، ޗައިނާއާއި އިންޑިއާ ފަދަ އާބާދީ ބޮޑެތި ޤައުމުތަކުގެ
އަމިއްލަ ބަސްބަސް ހުއްޓެއް ކަމަކު، އިނގިރޭސިބަހަކީ ބަވަނަވެފައިވާ ދުނިޔޭގެ ބަސްކަމާ މެދު ދެބަސް ވެވޭކަށް ނެތެވެ
(މުފްވީން،)2010. މީގެ މާނައަކީ ދިވެހީން، ދިވެހިބަސް ދޫކުރަން ޖެހުމެއް ނޫނެވެ. ޖަމާލުއްލައިލްއާއި ނޯރްދީންގެ

UnravellingtheForcesBehindLanguageEndangerment:An Overviewof 90
DhivehiLanguageLossandPreservationStrategies
“
(2023) ޚުލާޞާއިން އެނގެނީ ”ގްލޯޓޯފަޖީ ނުވަތަ ނުފޫޒުގަދަ ބަހެއް، މާދަރީބަހުގެ މައްޗަށް ގަދަވާން މެދުވެރިވާ
ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި، ނުފޫޒުގަދަ ބަހުގެ ގިނަ ލަފުޒުތަކެއް މާދަރީބަހަށް ވަންނަން ޖާގަ ދިނުމާއި، މާދަރީބަހުގެ ހަމަތަކަށް
އެކަށައަޅާ ގަވާއިދުގެ ތެރެއަށް ވެސް ނުފޫޒުގަދަ ބަހުގެ ގޮތްތައް ވަނުމަށް ޖާގަދީ، ބޭނުންކުރާ ކުރުން ހިމެނޭ ކަމެވެ. މިއީ
ބަސްވާރުންނާއި ބަހަވީ ޢިލްމުވެރިން އަދި އާންމު ރަޔްޔިތުންގެ ވެސް ދައުރު އޮންނަ ކަންކަމެވެ.
ދިވެހިބަހާއި އެހެން ބަސްބަސް މަސްހުނިކޮށް ވާހަކަދެއްކުން އާންމުވެފައިވާ މިންވަރަކީ، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޓީވީ
ޕުރޮގުރާމުތަކުގައި، ދިވެހިބަހުން ހުށަހެޅުމުގައި ވެސް، ސާފު ދިވެހިބަހުން ވާހަކަދެއްކުމުގެ ބަދަލުގައި، އިނގިރޭސިބަސް
މަސްހުނިކުރުމެވެ (ޒާހިރު،)2018. މީގެ އިތުރުން، ދިވެހިބަސް ބޭނުންކުރަން ނޭނގުމާއި ދިވެހީން ދިވެހިބަހަށް
ކޮށިވެފައިވާ މިންވަރު، ދިވެހި ނޫސްވެރިންގެ ލިޔުންތަކުން ވެސް ފެނެއެވެ (ޢަބްދްުއރަޙުމާން،)2018. މިގޮތުން،
އިބްރާހީމްގެ (2021) ހޯދުންތަކުން ދައްކާގޮތުގައި ”ބަހުގެ ހަމައާއި ގަވާއިދުގެ ކުށްތައް ނުހުންނަ ޖުމުލަތަކަށް ވުރެ، ބަހުގެ
“
ހަމައާއި ގަވާއިދާ ޚިލާފު ޖުމުލަތައް (ސ.)100 ދިވެހި ނޫސްތަކުގައި ގިނައެވެ. މީގެ އިތުރުން ވެސް ދިވެހިރާއްޖޭގެ
ބަހަވީމަލަ (”ލިންގުއިސްޓިކް ލޭންޑްސްކޭޕް“) ފެންނަގޮތުގެ ބަނަކަމުގެ ވާހަކައަކީ ވެސް ފާހަގަކޮށްލަންޖެހޭ މުހިންމު
ކަމެކެވެ. މިގޮތުން ޒާހިރުއާއި ބައިވެރީންގެ (2022) ދިރާސީ ހުށަހެޅުމުން ދައްކާ ގޮތުގައި، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހަލަބޮލި
މާލެ ސަރަހައްދުގައި ފެންނާން ހުންނަ ނަންބޯޑުތަކާއި ނިޝާންތަކުގައި ބޭނުންކޮށްފައި ހުންނަނީ މައިގަނޑުގޮތެއްގައި
އިނގިރޭސިބަހެވެ. މި ކަން އޮންނާންވީ ހެޔޮގޮތް ދިވެހިބަހަށް އިސްކަންދިނުމުގެ ޤާނޫނުން ކަނޑައަޅާފައި އޮތަސް ވެސް
ދިވެހިބަހަށް ދޭންޖެހޭ ޤަދަރު ދިވެހީންގެ ގިނަ މުއައްސާސާތަކުންނާއި އާންމުން ނުދޭކަމަށް ޒާހިރުއާއި ބައިވެރީންގެ
(2022) ހޯދުންތަކުގައި ސަމާލުކަމަށް ގެނެސްފައިވެއެވެ.
މިފަދަ ކަންކަން ބަދަލުކުރެވޭނީ ދިވެހިބަހާމެދު ދިވެހީންގެ ނަޒަރިއްޔާ ބަދަލުކޮށްގެންނެވެ. ދިވެހިބަސް ހެޔޮގޮތުގައި
ކިޔަވައިދީގެންނެވެ (ޔުނެސްކޯ،)2003. ސާފު ދިވެހިބަހުން މުއާޞަލާތުކުރުމާއި ދިވެހިބަހަށް އިސްކަންދިނުމަކީ ފަޚުރެއް
ކަމުގައި ދިވެހީންގެ ސިކުނޑިތަކަށް ވިސްނައިދެވިގެންނެވެ. މި މަގަށް ވާސިލުވުމަށް ޓަކައި، އާންމުންނާއި އަދުގެ
ކުޑަކުދީންގެ ދުވަހީ ދިރިއުޅުމަށް އިނގިރޭސިބަހަށް ވުރެ ދިވެހިބަސް އިސްކުރެވޭނޭ ގޮތްތަކަކަށް މުޖުތަމަޢުގެ ކަންކަން
ބައްޓަންކުރަން ޖެހޭ ނޫންތޯއެވެ؟
4.2 ބަސް ބޭނުންކުރާނޭ ހާލަތު އުފެއްދުމާއި ތަޢުލީމީ ސިޔާސަތު
މިހާތަނަށް މި ދެކެވުނު ވާހަކަތަކުން ފާހަގަކުރެވޭ އެންމެ މުހިންމު އެއް ނުކުތާއަކީ، މުސްތަގުބަލުގެ ޖީލުތަކަށް
ދިވެހިބަސް ވާސިލުވުމަށް ހުރަސްތަކެއް ހުރިކަމެވެ. ބޭނުންކުރަން ނުޖެހޭ ބަހަކަށް ކުޑަކުދިންނާއި ޒުވާނުން ސަމާލުކަން
ދޭނެތޯ ވިސްނާލުމަށް ޓަކައި، ޔުނެސްކޯގެ (2003) ރިޕޯޓުގައި ދީފައިވާ އެފްރިކާގެ މިސާލު ބަލައިލާނަމެވެ. އޭގައި
ފާހަގަކޮށްފައިވަނީ އެފްރިކާ ބައްރުގައި ދެހާހެއްހާ ބަސް އޮންނައިރު، އޭގެ ތެރެއިން އެވެރީންގެ މަދަރުސާތަކުގައި
ބޭނުންކުރަނީ 10 އިންސައްތަ ބަސްކަމަށާއި، އެފްރިކާގެ ބަސްބަހުގެ ތެރެއިން ގެއްލިގެން ހިނގައިދާނޭ ކަމުގެ ބިރު
އޮތީ، މި 10 އިންސައްތައިގައި ނުހިމެނޭ ހުރިހާ ބަސްބަހަށް ކަމަށެވެ. މިއީ ހައިރާންވާންވީ ކަމެއް ނޫނެވެ. ބޭނުންނުކުރާ
އަދި ބޭނުމެއްނެތް ބަހެއް ގެއްލޭނެއެވެ. ތަޢުލީމުދިނުމުގައި މާދަރީބަހުގެ ދައުރު އިތުރުކުރުމަށް ޔުނެސްކޯއިން (2003)
ގޮވާލާފައިވަނީ ވެސް އެފަދަ ސަބަބުތަކަށް ޓަކައެވެ. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ތަޢުލީމުގެ މަރުޙަލާތަކުގައި މިވަގުތު ދިވެހިބަސް
ބޭނުންކުރަނީ ހަމައެކަނި ދިވެހިބަސް ކިޔަވައިދޭން ކަމަށް ބުނަން ޖެހެއެވެ. އެހެނީ، ދެން، ދިވެހިބަހުން މިހާރު ކިޔަވައިދޭ
އިސްލާމް މާއްދާ ވެސް އިނގިރޭސި ބަހުން ކިޔަވައިދިނުމަށް ގޮވާލެވޭ އަޑު މިވަނީ ގަދަވެފައެވެ (ނުޒުހާ،)2023.
ދިވެހިބަހަކީ ދިވެހީންގެ މާދަރީބަސް ކަމުގައި ދިެކ، ކުޑަކުދިންނަށް ކިޔަވައިދިނުމުގައި މާދަރީބަހުން ކިޔަވައިދިނުމުގެ

89 A.Riyazetal.
މުހިންމުކަމުގެ ވާހަކަ ދައްކަން ޖެހިފައި މި އޮތް ދަނޑިވަޅުގައި)މިސާލަކަށް: ޖަމީލް، 2019؛ އަދި ބައްސާމް، 2023
ގައި ހުރި ލިޔުންތަކަށް ބަލައިލުމުން(، ބުއްދި ހިންގަންޖެހޭ މުހިންމު އެއް ނުކުތާއަކީ ދިވެހި ތުއްތުކުދީންގެ މާދަރީބަހަކީ
މިހާރު ދިވެހިބަސްތޯ ނުވަތަ އިނގިރޭސިބަސްތޯ ސުވާލު ކުރަންޖެހޭ ހިސާބަށް ކަންކަން ގޮސްފައިވާ ކަމެވެ)ޒާހިރުއާއި
ބައިވެރީން، (2023. އަދުގެ ދިވެހީންގެ ޅަ ޖީލުގައި ދިވެހިބަހުން ރަނގަޅަށް ވާހަކަދައްކަން ނުއެނގޭ ކުދީން ތިބިކަމީ
އެއްވެސް ޝައްކެއް އޮތް ކަމެއް ނޫނެވެ (މިސާލު: އިމާދު، 2023؛ ޒާހިރުއާއި ބައިވެރިން،)2023. މިގޮތަށް މިކަން އޮތް
ހިނދު، ދެން އޮތް ޖީލަށް ދިވެހިބަސް ގެންދާނީ ކޮން ބައެއްތޯއެވެ؟
މާދަރީބަހުން ކިޔަވައިދިނުން މުހިންމުކަމާ މެދު ސުވާލު އުފައްދަންޖެހޭ ވަރަށްވުރެ، އެކަން ސާފުކޮށް ދިރާސާތަކުން
ފެންނާން ހުރިކަމަށް ޗޮމްސްކީއާ ހަވާލާދްެއވައި ބާރމަން (2012) ލިޔުއްވައެވެ. ނަމަވެސް، ދިވެހި ތުއްތުކުދީންގެ
މާދަރީބަސް، އިނގޭރޭސިބަހަށް ފުރޮޅުނީމައި، ދެން ދިވެހިބަސް ހިމާޔަތްކޮށް ދިރުވުމަށް ޓަކައި ކުރަން ޖެހޭ މަސައްކަތް
މިހާރަށްވުރެ އިތުރުވާނޭކަން ދަނެ، ދިވެހިރާއްޖޭގައި ތަޢުލީމު ދިނުމުގައި ދިވެހިބަހުގެ ބޮޑު ހިއްސާއެއް އޮންނާނޭ ގޮތަށް
ތަޢުލީމީ ސިޔާސަތު ބަދަލުކުރަންޖެހޭ ނޫންތޯއެވެ؟ ދިވެއްސާއި އިސްލާމް މާއްދާ އެކަނި ދިވެހިބަހުން ކިޔަވައިދިނުމުގެ
އުސޫލުގެ ބަދަލުގައި (ޖަމީލް، 2019 ވެސް ފާހަގަކޮށްފައިވާ ފަދިައން)، ދިވެހީންނާ ސީދާ ގުޅުންހުރި މާއްދާތައް ކަމުގައިވާ
ހަށިގަނޑުގެ ތަރުބިއްޔަތު، އިޖުތިމާއީ ޢިލްމު، ތިމާވެށީގެ ޢިލްމު ފަދަ މާއްދާތައް ދިވެހިބަހުން ކިޔަވައިދިނުމަށް ލާޒިމުވާގޮތަށް
އުސޫލުތައް ބަދަލުކުރުމަކީ އެއް ޙައްލުކަމުގައި ދުށުމުގެ ޖާގަ އެބައޮތެވެ.
4-3 ޤައުމީ ބަހުގެ ސިޔާސަތެއް އުފައްދައި އެއަށް ވާގިވެރިވުން
ތަޢުލީމު ދިނުމުގައި މާދަރީބަހުގެ ދައުރު ފުޅާކުރުމުގެ އިތުރުން، ޤައުމުގެ ފެންވަރުގައި ބަހުގެ ސިޔާސަތެއް އުފައްދިައ،
އެކަން ދެމެހެއްޓުމަށް މަސައްކަތްކުރުމަށް ވެސް ޔުނެސްކޯއިން (2003) ގޮވާލާފައި ވެއެވެ. މިގޮތުން، ދިވެހިރާއްޖޭގެ
ތަރަހައްދަށް ވިސްނާއިރު، ދިވެހިބަހާއި އޭގެ ބަހުރުވަތައް ހިމާޔަތްކުރުމަށް މަސައްކަތްތަކެއް ކުރެވެން ޖެހެއެވެ. ތެދެކެވެ.
2011 ވަނަ އަހަރު ތަޞްދީޤުކޮށްފައިވާ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤައުމީ ބަހަށް އިސްކަންދިނުމުގެ ޤާނޫނު އެބައޮތެވެ)ދިވެހި ސަރުކާރުގެ
ގެޒެޓް، (2011. އެ ގާނޫނޫގައި ދިވެހިބަހަށް އިސްކަން ދިނުމަށް ބާރުއަޅާފައިވާ ގިނަ ކަންތައްތަކެއް އެބަހުއްޓެވެ. ނަމަވެސް
ކުރިން ފާހަގަކުރެވުނު ޒާހިރުއާއި ބައިވެރީންގެ (2022) ދިރާސީ ހޯދުންތަކަށް އެކަނި ބަލައިލުމުން ވެސް އެ ގާނޫނުގެ
މުހިންމު އަސާސަކާ ޚިލާފުވާއިރު، އެ ފަދަ މައްސަލަތައް ހައްލުކުރުން ލަސްވެފައި ނުވޭތޯ ސުވާލު އުފައްދަން ޖެހެއެވެ.
އަދި މި ލަސްވުމުގައި ސަބަބުތަކެއް އޮންނާނެކަން ވެސް ގަބޫލުކުރަން ޖެހެއެވެ. އެފްރިކާގެ ބަހުގެ ގާނޫނެއް ތަންފީޒު
ކުރުމުގައި ހުރި ގޮންޖެހުންތައް ދިރާސާކުރުމަށް ފަހު ލެންގްވާ-ސެލީޕް (2020) ހުށަހަޅުއްވާފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި
”ކޮ ސް “އެ
ފާހަގަކޮށްލެވޭ އެއް ކަމަކީ ކަމާބެހޭ އިދާރާތަކަށް ބޭނުންކުރެވޭނޭ މްޕްލަޔަން ޓޫލް އްގެ މުހިންމު ކަމެވެ. މީގެ
އިތުރުން، ބަސް ހިމާޔަތްކުރުން ފަދަ ކަންކަމަކީ، އަދަބުދީގެން ކުރެވޭނޭ ކަމެއް ނޫންކަމާއި އެއީ ޤައުމިއްޔަތުގެ ރޫޙު، ނުވަތަ
ބަހަކީ ތިމާގެ ކާކުވަންތަކަމާ ގުޅިފައިވާ މުހިންމު ބަހާއެއްކަން، ސިކުނޑިތަކަށް ވިސްނައިދީގެން ކުރެވޭނޭ ކަމެއްކަމުގައި
ބަހަވީ ޢިލްމުވެރިން ފާހަގަކުރައްވައެވެ (ފަރގަސަން،)2006.
4-4 ބަހަވީޢިލްމުގެ އަސާސްތަކާއި ކިޔަވައިދުނުމުގެ އުކުޅުތަކުގެ ތަމްރީނު
ބަސްބަސް ގެއްލުނަ ނުދިނުމަށް ކުރާން ހުރި މަސައްކަތްތަކުގެ ތެރޭގައި ޔުނެސްކޯއިން (2003) ހުށަހަޅާ އެއްކަމަކީ
ބަހުގެ މުދައްރިސުންނަށް ބަހަވީ ޢިލްމުގެ އަސާސްތަކާއި ބަސް ކިޔަވައިދިނުމުގެ އުކުޅުތައް ކިޔަވައިދިނުމާ އެކު ކިޔަވައިދޭން

UnravellingtheForcesBehindLanguageEndangerment:An Overviewof 88
DhivehiLanguageLossandPreservationStrategies
ބޭނުންކުރާނޭ ތަކެތި ތައްޔާރުކުރުމަށް ތަމްރީނު ދިނުމެވެ. މަޝްހޫރު ބަސްވާރު ޗޮމްސްކީއާ ހަވާލާދްެއވައި އޮލްސަންއާއި
ފެއިލީ 1991(، ސ.)2 ފާހަގަކުރައްވާ ގޮތުގައި، ކިޔަވައިދިނުމުގެ ޙަޤީޤީ މާނައަކީ، ނުވަތަ ބޭނުމަކަށް ވާންވާނީ،
ކިޔަވައިދޭ އެއްޗަކަށް އެ ބައިވެރީންގެ ޝައުގު އުފެއްދުމާއި އެ އެއްޗެއް ނުވަތަ އެ ކަމެއް އިތުރަށް ހޯދިައ ދެނެގަތުމަށް
މަސައްކަތްކުރުމުގެ ޤާބިލިއްޔަތާއި ރޫޙު އަށަގެންނެވުމެވެ. މިގޮތުން އިމްތިހާނަކުން ފާސްވާން ކިޔަވާ ކިޔެވުމަކަށް ވުރެ
ބޮޑަށް، ދިވެހިބަހުގެ މުސްތަގުބަލާމެދު ޝައުގުވެރިކަން އުފެދޭ ގޮތަށް އިސްކޫލްތަކުގައި ދިވެހިބަސް ކިޔަވައިދެވޭނޭ ގޮތްތައް
ހޯދުމުގެ މުހިންމުކަން އެބައޮތެވެ.
4-5
ލިޔަންކިޔަން ބޭނުނުކުރާ ތަކެތި ދެމެހެއްޓެނިވި ގޮތެއްގައި ތަރައްޤީކުރުމާއި
ކިތާބުކުރުން
ދިވެހިބަސް ދަސްކޮށް، ދިރާސީ ނަޒަރަކުން ދިވެހިބަހުގެ ތަރައްޤީއަށް މަސައްކަތްކުރުމަކީ ވެސް މުހިންމުކަމެކެވެ.
އެގޮތުން ޔުނެސްކޯގެ (2003) ހުށަހެޅުންތަކުގައި ފާހަގަކޮށްފައިވާ މައިގަނޑު އެއް ކަމަކީ ބަހުގެ އަހުލުވެރީން، އެވެރިންގެ
ބަހަށް ހޭލުންތެރިކުރުމަށް ބަހުގެ ދިރާސާތައްކުރާނޭ އަދި އެ ބަހުން ލިޔެފައިހުރި ތަކެތި އަރުޝީފުކޮށް ކިތާބުކުރެވޭނޭ
ޚާއްސަ ދިރާސީ މަރުކަޒު އުފެއްދުމެވެ. ދިވެހިބަހަކީ މުސްތަގުބަލެއް އޮތް އެއްޗެއްނޫންކަމަށާއި ދިވެހިބަސް ބޭނުން ނުކުރާނޭ
ދުވަސް ގާތްވެފައިވާކަމުގައި ބަޔަކަށް ހީވިއެއްކަމަކު، ދިވެހިބަސް ދިރުވުމަށް މިހާރުވެސް މަސައްކަތްތަކެއް ކުރެވޭކަމަށް
ދަންނަވަންޖެހޭ ސަބަބުތަކުގެ ތެރެއިން އެއް ކަމަކީ، ކުރިން ބުނެވިދިޔަފަދަ، ބަސް ހިމާޔަތްކުރުމުގެ މަސައްކަތަށް ޚާއްސަ
މަރުކަޒެއް، 1982ގައި ދިވެހިރާއްޖޭގައި ގާއިމުކުރެވިފައި ވުމެވެ (މައުމޫން،)2002. އެއީ އެއިރުގެ ނަމުން ނަމަ ދިވެހިބަހާއި
ތާރީޚަށް ޚިދުމަތްކުރާ ޤައުމީ މަރުކަޒެވެ. ދިވެހިބަހުގެ އެކެޑަމީގެ ނަމަށް އެ މަރުކަޒު ބަދަލުކޮށްފައިވަނީ ދިވެހިބަހަށް
އިސްކަންދިނުމުގެ ގާނޫނު (ދިވެހި ސަރުކާރުގެ ގެޒެޓް،)2011 ތަޞްދީޤުކުރެވުނު ހިސާބުންނެވެ.
ދިވެހިބަހުގެ ހިމާޔަތުގައި ކުރެވިފައިވާ މަސައްކަތްތަކަށް އަލިއަޅުވައިލުމުގައި، ދިވެހިބަސް ކިޔަވައިދިނުމާއި ބަސް
ދަސްކުރާނޭ ގޮތުގެ ވާހަކަ މުހިންމެވެ. ދިވެހިބަސް، ދިވެހިރާއްޖޭގެ އިސްކޫލުތަކުގައި ބަހެއްގެ ގޮތުގައި ކިޔައިވައިދޭން
ފަށާފައިވަނީ، 1970 ގައި ކަމަށާއި ދިވެހިބަހުގެ ބަސްފޮތްތައް އުފެއްދުމަށް، 1945 ވަނަ އަހަރުން ފެށިގެން މަސައްކަތްކޮށްފައި
“
ވާކަމަށް، މަނިކު (2000) ބަޔާންކުރައްވާފައި ވެއެވެ. މި ފަދަ މަސައްކަތްތަކުގެ ދުވެލި އަދި ”އިންޓެންސިޓީ މިހާރަށް
ވުރެ އިތުރުކުރުމަކީ، އަދުގެ ޓެކްނޮލޮޖީއާ ފައިހަމަ ބަހަކަށް ވުމަށް ޓަކައި ދިވެހިބަހަށް މުހިންމު ކަމެކެވެ. ދިވެހިބަސް
ސަ ’ޑި ‘ކޮ
ހިމާޔަތްކުރުމުގެ ގޮތުން ކުރެވޭ މަ އްކަތަށް ބަލާއިރު، ދިވެހީންގެ ލިޔެކިޔުންތައް ރައްކައުކޮށް، ޖިޓައިޒް ށް
އަރުޝީފުކުރުމަށް ޓަކައި އަހަރުތަކެއް ކުރިން ފެށުނު މަސައްކަތްތަކުގައި ކުލަޖެހެން ފަށާފައިވާކަމީ ހެޔޮފާލެކެވެ. މިގޮތުން،
“
ދިވެހިބަހާއި ތާރީޚުގެ މުއްސަނދި ޚަޒާނާއެއްކަމުގައިވާ ’ފަތްތޫރަ‘އިގެ 20 އަހަރުގެ ”ޗާޕުގެ ތާރީޚަށް ފަހު، ދުނިޔޭގެ
އެކި ކަންކޮޅުތަކުގައި ތިބެ، ފަސޭހަކަމާ އެކު އެއްތަނަކުން އޮންލައިންކޮށް ފަތްތޫރަ ބަލައިލެވޭނޭ ގޮތުގެ މަސައްކަތްތަކެއް
ކުރުމަށް، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤައުމީ ޔުނިވަރސިޓީން 2010ގައި ފަށައި ޓެސްޓުކުރުމުގެ މަރުޙަލާތައް ނިންމައި)ރިޔާޒްއާއި
‘
ނަޝްފާ، (2011، އިތުރު ފުރިހަމަ ސިފަތަކަކާ އެކު، ’ސަރުނަ މި ނަމުގައި 2018ގައި، މަންސައެއް ވުޖޫދު ކުރެވިފައިވެއެވެ
(އައުޒަމް،)2018. ދިވެހިބަހަކީ، ޒަމާނީ ޓެކްނޮލޮޖީއާ ފައިހަމަކުރަން މަސައްކަތް ކުރަމުންދާ ބަހެއްކަން ހާމަވާ އެއް
ކަމަކީ، 2010 ވަނަ އަހަރު ޑިޖިޓަލް ލައިބްރަރީގެ މަސައްކަތް ކުރަން ފެށިއިރު، ތާނަ އަކުރުގެ ”އޮޕްޓިކަލް ކެރެކްޓަރ
ރިކޮގްނިޝަން“ (”އޯ.ސީ.އާރް.“) އަށް ފައްކާވެފައި ނުވުމުގެ ސަބަބުން ”ޓެކްސްޓް ސަރޗް“ކުރުމުގެ ކަންތަކަށް އޭރު އޮތް
ހުރަސްތަކެވެ (ރިޔާޒްއާއި ބައިވެރިން، 2012، ސ. 26؛ ރިޔާޒްއާއި ނަޝްފާ،)2011. މި ހުރަސްތައް ގިރާކޮށް، ތާނަ
އަކުރަކީ އޮންލައިން މަންސަތަކުގައި ބޭނުންކުރެވޭނޭ ފަދަ، ޤާބިލިއްޔަތުކަން ހުރި އެއްޗަކަށް ހެދުމަށް މަސައްކަތްތަކެއް

87 A.Riyazetal.
ކުރެވި، އެކަން މިހާރު މިވަނީ ކާމިޔާބުކުރެވިފައެވެ (އިބްރާހީމް،)2018. އޮންލައިން މަންސަތަކުގައި ތާނައިން ލިޔުމުގެ މަގު
ފަހިވުމުގެ އިތުރުން، ’އާޓިފިޝަލް އިންޓެލިޖަންސް‘ގެ އެހީގައި، ތާނައިން ލިޔެފައި ހުންނަ ލިޔުން އެހެން ބަސްބަހަށް،
އަދި އެހެން ބަސްބަހުން ލިޔެފައި ހުންނަ ލިޔުން ދިވެހިބަހަށް ތަރުޖަމާ ކުރެވޭ ވަރަށް، މިހާރު ދިވެހިބަސް، ޓެކްނޮލޮޖީއާ
ރައްޓެހިވެއްޖެ ކަމަށް ދެންނެވިދާނެއެވެ (ހަސަންއާއި ބައިވެރިން،)2018. އޮންލައިންކޮށް، ފަހިކޮށް ބަސް ހޯދޭ ފެންވަރަށް
ދިވެހި ރަދީފެއް ތަރައްގީވެފައިވާކަން ވެސް ފާހަގަކޮށްލަން ޖެހެއެވެ (ސިރާޖް،)2022.
ޔުނެސްކޯއިން 2019(، ސ.)289 ބަޔާންކޮށްފައިވާ ގޮތަށް، އަދުގެ ދުނިޔޭގައި ބަހަކަށް ފައިހަމަކޮށްލެވޭނީ،
ޓެކްނޮލޮޖީއަށް ރައްޓެހި ބަހަކަށް ވެފައި، އިންފޮރމޭޝަން ކޮމިއުނިކޭޝަން ޓެކްނޮލޮޖީ (އައި.ސީ.ޓީ.) ގައި ބަސް
ބޭނުންކުރެވޭނޭ ހަމަތަކެއް (ޔައުނީ، ”ސްޓޭންޑަރޑް“ތަކެއް) ހިފެހެއްޓޭ ބަހެއް ނަމައެވެ. ބަހުރުވައާ ޚިލާފަށް، ހަމަ
ހިފެހެއްޓިފައި އޮންނަ ގަވާއިދުތަކާއި، ލަފުޒާއި ޖުމުލައިގެ ވަކި ހަމަތަކެއް، ބަހެއްގައި ހުރުން ލާޒިމުވެއެވެ. ދިވެހިބަހުގެ
ހަމަތަކަށް އެކަށައަޅާ ގަވާއިދުތަކުގައި، އިތުރަށް ފުރިހަމަކުރަން ހުރި ކަންކަން އެބަހުއްޓެވެ. މި ކަމުގެ ތަފުސީލަކީ،
މި މައުލޫއަށް އިތުރަށް ދިރާސާކޮށްގެން ބަޔާންކުރެވޭނޭ ކަންކަމެވެ. ނަމަވެސް، ކުޑަ މިސާލަކަށް ބަލައިލާނަމަ، އަދުގެ
(”ސި)“ ”އެ “
އިނގިރޭސި ލަފުޒެއްގެ މާނައެއް ހޯދުމަށް ޓަކައި ނޮނިމް ދާދިލަފުޒުގެ އިތުރުން ލަފުޒުގެ ޓިމެލޮޖީ)ޔައުނީ،
ލަފުޒުގެ އަސްލާއި ލަފުޒުގެ ތާރީޚު، އަދި ލަފުޒު ބަދަލުވެގެން އައިސްފައިވާ ގޮތާއި މިފަދަ ކަންކަން(ބަލައިލެވޭނޭ ފަސޭހަ
“
މަންސަތައް ހުންނަކަމީ، އަދު އެންމެންހެން ބޭނުންކުރާ ”މައިކްރޮސޮފްޓް ވޯޑް ސޮފްޓްވެއަރ“އިން އަދި ”ގޫގުލް ސަރޗް
ކޮށްލައިގެން އެކަނި ވެސް އެނގޭނޭ ކަމެކެވެ. މި މަޒުމޫނުގައި، މަދުން ނަމަވެސް، އިނގިރޭސި ލަފުޒު ބޭނުންކުރަން
ޖެހިފައި ހުރި ހުރުމަކީ ވެސް ދިވެހިބަސް ތަރައްގީކުރުމަށް ދިވެހިބަހުގެ ބަސްކޮށާރު އިތުރުކުރުން ފަދަ ކަންތައްތަކެއް
އަވަހަށް ކުރަން ޖެހޭ ކަމުގެ ދަލީލެކެވެ.
މިބައިގައި ކުރުގޮތަކަށް އަލިއަޅުވާލެވިފައި އެ ވަނީ، ދިވެހިބަހުގައި އިތުރަށް ކުރަން ހުރި މަސައްކަތްތަކުގެ ތެރެއިން
ބައެއް ކަންކަމެވެ. ޔުނެސްކޯގެ (2003) ފްރޭމްވޯކް ބޭނުންކޮށްގެން ދިވެހިބަހުގެ އަދުގެ ހާލަތު އިތުރަށް ތަފުސީލުކޮށް
ދެނެގަތުމުގެ މުހިންމުކަން މި ކަންކަމުން ވެސް އެނގެއެވެ.
5
ނިންމުން
ބަހެއް ނެތިދުއުމަކީ ކުއްލިއަކަށް ހިނގާ ކަމެއް ނޫންކަމާއި، ބަސް ނެތިދުއުން ނުވަތަ މަރުވުމުގެ ކުރިން މަރުޙަލާތަކެއް
ކަޑައްތުކުރާކަން މި މަޒުމޫނުގައި ހަވާލާދެވުނު ޢިލްމީ ލިޔުންތަކުން ހާމަވެއެވެ. ދިވެހިބަހުގެ މައްޗަށް އިނގިރޭސިބަސް
އިސްކުރަމުން މިދާ ދިއުމުގައި، ދެތިން ޖީލެއްގެ ފަހުން ދިވެހިބަސް އެހެން ޖީލުތަކަށް ފޯރުކޮށްދިނުން، ދިވެހިރާއްޖޭގައި
ހުއްޓިދާނޭކަމަށް އަންދާޒާކުރުމަށް، މިއަދު އެބަ މަޖުބޫރުވެއެވެ. އެހެނަސް ދިވެހިބަސް ދޫކޮށް، ދިވެހީން އެހެން ބަހަކަށް
ހިޖުރަކުރުން ހުއްޓުވޭނޭކަމާއި، ދެބައްސަ ނުވަތަ ގިނަބައްސަ މުޖުތަމަޢެއްގެ ގޮތުގައި އޮވެމެ، ދިވެހިބަހަށް އަހުލުވެރި
ބައެއްގެގޮތުގައި ދިވެހިރާއްޖެ ކުރިއަށްދާނޭ މަގަށް ކަންކަން ބައްޓަންކުރުމަށް ޓަކައި ކުރާންޖެހޭ މަސައްކަތްތަކެއް އެބަހުރިކަން
ވެސް ހާމަވެއެވެ. މިގޮތުން އަވަސް ފިޔަވަޅުތަކެއް އަޅަންޖެހޭ ކަމަށާއި، މިހާރު ވެސް ދިވެހިބަސް އިސްކުރަން ލާޒިމުކުރާ
ގާނޫނެއް އޮތްކަމީ ހެޔޮ ފާލެއް ކަމަށާއި، އެ ގާނޫނު ނަގަހައްޓަން ކުރާން ހުރި ކަންކަން ކުރުމާ އެކު، އަދުގެ ކުޑަކުދީންގެ
މާދަރީބަހަކީ އެ ކުދިންގެ ވެށި އޮތްގޮތުން އިނގިރޭސިބަސް ކަމުގައި ވަމުން މިދާ ދިއުން ހުއްޓުވުމަށް، ރާއްޖޭގެ ތަޢުލީމީ
ނިޒާމުގައި ދިވެހިބަހަށް، މިހާރަށްވުރެ އިސް ދައުރެއް ދިނުން މުހިންމު ކަމަށް ނިންމަން ޖެހެއެވެ. މިހާރުގެ ޒުވާން ޖީލަށް،
ސާފު ދިވެހިބަހުން ވާހަކަދައްކަން އުނދަގޫކަން ދަނެ، އެ ކަމުގައި އާންމުން ކުއްވެރިކުރުމުގެ ބަދަލުގައި، ސިޔާސަތުތައް
ތަންފީޒުކުރާން އިސްކޮށް އެ ކަން މަތިކޮށްފައިވާ އެކި މުއައްސަސާތަކުގެ ޒިންމާތަކެއް އޮތްކަމަށް ބަލައިގަނެ، ދިވެހީންނަކީ

UnravellingtheForcesBehindLanguageEndangerment:An Overviewof 86
DhivehiLanguageLoss andPreservationStrategies
ދިވެހިބަހަށް އަހުލުވެރި ބަޔަކަށް ހެދުމަށް، ތަފާތު ޕުރޮގުރާމުތައް ނުވަތަ ހަރަކާތްތައް ހިންގުމާއި، ދިވެހި އަދަބިއްޔާތު
މިހާރަށްވުރެ ފުޅާކުރުމާ އަދި ދިވެހިބަހުން ވާހަކަދްެއކުމަކީ، ފަޚުރެއްކަމުގައި ހެދުމަށް، ޤައުމީ ފެންވަރުގައި މަސައްކަތް ކުރަން
ޖެހޭކަމަށް ނިންމިދާނެއެވެ.
6 ހަވާލާ ލިސްޓު
ހޯންބާގާ، ނޭންސީ، & މާޓިން ޕޫޓްޒް. (އެޑިޓަރުން).)2006(. ލެންގުއޭޖް ލޯޔަލްޓީ، ލެންގުއޭޖް ޕްލޭނިންގ އެންޑް
ލެންގުއޭޖް ރީވައިޓަލައިޒޭޝަން: ރީސަންޓް ރައިޓިންގްސް އެންޑް ރިފްލެކްޝަންސް ފްރޮމް ޖޯޝުއާ އޭ ފިޝްމަން.
ކްލީވްޑަން: މަލްޓިލިންގުއަލް މެޓާރޒް.
ހަސަން، އިބްރާހީމް، މުހައްމަދު އިފްހާމް، އާދަމް ރާއިފް ރަޝީދު، & ޔާމީން މުޙައްމަދު. (2018). ދިވެހި އޮޓޮމެޓީކް ސްޕީޗް
ރިކޮގްނިޝަން ސިސްޓަމް. (ޑިސަރޓޭޝަން). މާލެ: ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤައުމީ ޔުނިވަރސިޓީ.
ނުޒުހާ، އައިޝަތު. 2023(، އޯގަސްޓް)8. އިސްލާމް މާއްދާ އިނގިރޭސި ބަހުން ކިޔަވައިދޭން އެމްޑީޕީ މެނިފެސްޓޯގައި
ހިމަނައިފި. މިހާރު.ކޮމް އޮންލައިން ނޫސް. https://mihaaru.com/news/124316
ރިޔާޒް، އާމިނަތު، & ފާތިމަތު ނަޝްފާ. 2011(، ޖޫން)1. ދިވެހި ޑިޖިޓަލް ލައިބްރަރީ ކްރިއޭޝަން: އަ މައިލްސްޓޯން.
އިފްލާ އޭޝިއާ އެންޑް އޯޝޭނިއާ ސެކްޝަން ނިއުސްލެޓަރ، https://www.researchgate.net/ .22 ،(23)2011
publication/272494857_Dhivehi_Digital_Library_Creation_A_milestone
ރިޔާޒް، އާމިނަތު، ނިޓޭޝް ރިޖާލް، ޝިވާ ރާމް ޝްރެޝްތާ، & ފާތިމަތު ނަޝްފާ. (2012). ބްރިޖިންގް ދަ އިންފޮރމޭޝަން
ޑިވައިޑް އޮފް ދަ މޯލްޑިވްސް ތުރޫ ލައިބްރަރީ އޮޓޯމޭޝަން އެންޑް ޑިޖިޓައިޒޭޝަން. ޕްރޮސީޑިންގްސް އޮފް ދަ
އިންޓަނޭޝަނަލް ސެމިނަރ އޮން ޑިޖިޓަލް ލައިބްރަރީސް ފޮރ ޑިޖިޓަލް ނޭޝަން، 17-18 އޮކްޓޯބަރ 2012، ޑާކާ،
ބަންގްލަދޭޝް. (ސސ.)10-30. ބަންގްލަދޭޝް: ބަންގްލަދޭޝް ލައިބްރަރީ އެސޯސިއޭޝަން. http://niteshrijal.
com.np/pub/bridging-the-information-divide-of-the-maldives-through-library-audtiogitmisaatitoionn-.apnddf-
ބޮންގީކާ ލެންގްވާ-ސެލީޕް. (2020). އަ ކްރިޓިކަލް އެނެލިސިސް އޮފް ސައުތު އެފްރިކާސް ކޮންޓެމްޕަރަރީ ލެންގުއޭޖް
ޕޮލިސީސް ވިތު ސްޕެސިފިކް ރެފަރެންސް ޓު ދަ ޔޫސް އޮފް އޮފިޝަލް ލެންގުއޭޖަސް އެކްޓް ނަންބަރ 12 އޮފް 2023
ފޮރ ގަވަމަންޓް ޕަރޕަސަސް. (ޕީއެޗްޑީ ތީސިސް). ޖޮހަނަސްބަރގް: ޔުނިވަރސިޓީ އޮފް ވިޓްވޮޓާރސްރެންޑް.
ބާރްނީ، މޮނިކާ، & ކާރްލާ ބަގްނާ. (2010). ލިންގުއިސްޓިކް ލޭންޑްސްކޭޕް އެންޑް ލެންގުއޭޖް ވައިޓަލިޓީ. އޮތީ އެލާނާ
ޝޮހާމީ، އެލީޒިއަރ ބެން-ރަފަޔަލްއާއި މޮނިކާ ބާރްނީ (އެޑިޓަރުން)، ލިންގުއިސްޓިކް ލޭންޑްސްކޭޕް އިން ދަ ސިޓީ،
(ސސ.)3-18. ބިރިސްޓަލް: މަލްޓިލިންގުއަލް މެޓަރޒް.
ބާރމަން، ބިނޯއީ. (2012). ދަ ލިންގުއިސްޓިކް ފިލޯސޮފީ އޮފް ނޯމް ޗޮމްސްކީ. ފިލޯސޮފީ އެންޑް ޕްރޮގްރެސް، 103-122.
ބައްސާމް. 2023(، ޖަނަވަރީ)1. ދިވެހިބަހުން ގިނަ މާއްދާތަކެއް ކިޔަވައިދެވިދާނެ. ތީރު.ކޮމް އޮންލައިން ނޫސް. https://
theeru.com/report/3369
ކްރިސްޓަލް، ޑޭވިޑް. (2000). ލެންގުއޭޖް ޑެތު. ކެމްބްރިޖް: ކެމްބްރިޖް ޔުނިވަރސިޓީ ޕްރެސް.

85 A.Riyazetal.
ކެމްޕްބެލް، ލައިލް، & މާރްތާ މުންޓްޒެލް. (1989). ދަ ސްޓްރަކްޗަރަލް ކޮންސީކުއެންސަސް އޮފް ލެންގުއޭޖް ޑެތު. އޮތް
ފޮތް: ނޭންސީ ޑޯރިއެން (އެޑިޓަރު)، އިންވެސްޓިގޭޓިންގް އޮބްސޮލިސެންޗް (ސސ.)181-196. ކެމްބްރިޖް: ކެމްބްރިޖް
ޔުނިވަރސިޓީ ޕްރެސް.
އިބްރާހީމް، އަހްމަދު. (2018). ދިވެހި އޯސީއާރް: ކެރެކްޓަރ ރިކޮޝްނިޝަން އޮފް ތާނަ ސްރިޕްޓް ޔޫސިންގް މެޝިން-
ޖެނެރޭޓަޑް ޓެކްސްޓް އެންޑް ޓެސަރެކްޓް އޯސީއާއާރް އެންޖިން. އިންޓަނެޝަނަލް ޖަރނަލް އޮފް ސޯޝަލް ރިސަރޗް
އެނެޑް އިނޮވޭޝަން، https://doi.org/10.55712/ijsri.v1i1.23 .83-94 .(1)1
އިބްރާހީމް، އަންވަރު. (2021). އޮންލައިން ޚަބަރުތަކުގައި ބަހުގެ ހަމައާއި ގަވާއިދާ ޚިލާފުވެފައި ހުންނަ މިންވަރާއި ބައިތައް. ދަ
މޯލްޑިވްސް ނެޝަނަލް ޖަރނަލް އޮފް ރިސަރޗް، 81-100 ،(2)9.
އައުޒަމް، މުހައްމަދު. (2018). ދިވެހި ތަފާތު މައުލޫމާތު ޑިޖިޓަލްކޮށް އެއްތަނަކުން ލިބޭނޭ ގޮތް ހަދިައފި. ސަންއޮންލަން، 10
އޭޕްރިލް https://sun.mv/103969 .2018
އަމާނޯ، ޓެޓްސުޔާ، ބްރޮޑީ ސެނޑަލް، ހެއިޑީ އީގަރ، އެޑުއާޑް ބަލްޓޫ، ޖެންސް-ކްރިސްޝަން ސްވެނިންގ، ބޯ ޑަލްސްގާޑް،
ކާސްޓަން ރާބެކް، ރިޗާރޑް ޑޭވީސް، & ވިލިއަމް ސަދަލަންޑް. (2014). ގްލޯބަލް ޑިސްޓްރިބިއުޝަން އެންޑް ޑްރައިވަރސް
އޮފް ލެންގުއޭޖް އެކްސްޓިންކްޝަން. ޕްރޮސީޑިންގްސް އޮފް ދަ ރޯޔަލް ސޮސައިޓީ: ބަޔަލޮޖިކަލް ސައެންސަސް،
20141574 ،)1793(281
އިމާދު، އަމްނާ. 2023(، ޖޫން)21. ދިވެހި ބަހުން ވާހަކަ ދައްކަން ނޭނގޭ ކުދިން ތިބުމަކީ ފުންކޮށް ވިސްނަންޖެހޭ ކަމެއް:
ރައީސް ސާލިހު. ރާއްޖެ.އެމްވީ އޮންލައިން ނޫސް. https://raajje.mv/137751
އޮލްސަން، ގެރީ، & ލެސްޓަރ ފެއިލީ. (1991). ލެންގުއޭޖް، ޕޮލިޓިކްސް، އެންޑް ކޮމްޕޮސިޝަން: އަ ކޮންވަރޒޭޝަން ވިތު
ނޯމް ޗޮމްސްކީ. ޖަރނަލް އޮފް އެޑްވާންސްޑް ކޮމްޕޮސިޝަން 1-35 ،1،(11).
އަސްލަން، ސެލަން. (2015). ނޭޝަން ބިލްޑިންގް އިން ޓަރކީ އެންޑް މޮރޮކޯ. ނިއު ޔޯކް: ކެމްބްރިޖް ޔުނިވަރސިޓީ ޕްރެސް.
އެޑްވަރޑްސް، ޖޯން. (1992). ސޯޝޯޕޮލިޓިކަލް އެސްޕެކްޓްސް އޮފް ލެންގުއޭޖް މެއިންޓެނަންސް އެންޑް ލޮސް: ޓުއަޑްސް އަ
ޓައިޕޮލޮޖީ އޮފް މައިނޯރިޓީ ލެންގުއޭޖް ސިޓުއޭޝަންސް. އޮތީ، ވިލެމް ފާސޭ، ކޯއެން ޖެސްޕާރޓް، އަދި ޝާކް ކްރޫން
(އެޑިޓަރުން)، މެއިންޓަނަންސް އެންޑް ލޮސް އޮފް މައިނޯރިޓީ ލެންގުއޭޖަސް، (ސސ.)37-58. އެމްސްޓަރޑަމް: ޖޯން
ބެންޖަމިންސް ޕަބްލިޝިންގް.
ޢަބްދްުއރަޙުމާން، އާދަމް. (2018). ލިޔުންތެރިކަމަކީ އަމާނާތެކެވެ. އަލިމަސް. މާލެ: މޯލްޑިވްސް މީޑިއާ ކައުންސިލް.
ޢަބްދްުއރައްޒާޤު، މުޙައްމަދު އައްބާސް. (2011). ގްލޯބަލައިޒޭޝަން އެންޑް އިޓްސް އިމްޕެކްޓް އޮން އެޑިޔުކޭޝަން އެންޑް
ކަލްޗަރ. ވޯލްޑް ޖަރނަލް އޮފް އިސްލާމިކް ހިސްޓްރީ އެންޑް ސިވިލައިޒޭޝަން، https://idosi.org/ .69-59 ،(1)1
wjihc/wjihc1(1)11/6.pdf
ވޮޑްހާ، ރޮނާލްޑް. (2010). އެން އިންޓްރޮޑަކްޝަން ޓު ސޯޝިއޯލިންގުއިސްޓިކްސް)2ވަނަ އިސްދާރު(. ވެސްޓް ސަސެކްސް:
ވައިލީ ބްލެކްވެލް.
މަނިކު، ހަސަން އަހްމަދު. (2000). އަ ކޮންސައިސް އެޓިމޮލޮޖިކަލް ވޮކެބްލަރީ އޮފް ދިވެހި ލެންގުއޭޖް. މާލެ، ދިވެހިރާއްޖެ:
ނޮވެލްޓީ ޕްރިންޓަރސް އެންޑް ޕަބްލިޝަރސް.
މައުމޫން، ޔުމްނާ. (2002). އަ ޖެނެރަލް އޯވަރވިއު އޮފް ދަ ދިވެހި ލެންގުއޭޖް. މާލެ، ދިވެހިރާއްޖެ: ނޭޝަނަލް ސެންޓަރ ފޮރ

UnravellingtheForcesBehindLanguageEndangerment:An Overviewof 84
DhivehiLanguageLoss andPreservationStrategies
ލިންގުއިސްޓިކް އެންޑް ހިސޓޮރިކަލް ރިސަރޗް.
‘
މުފްވީން، ސަލިކޯކޯ. (2002). ކޮލޯނޮލައިޒޭޝަން، ގްލޯބަލައިޒޭޝަން އެންޑް ދަ ޕްލައިޓް އޮފް ’ވީކް ލެންގުއޭޖަސް. ޖަރނަލް
އޮފް ލިންގުއިސްޓިކްސް، 375-395 ،(2)38.
މުފްވީން، ސަލިކޯކޯ. (2010). ގްލޯބަލައިޒޭޝަން، ގްލޯބަލް އިންގްލިޝް، އެންޑް ވޯލްޑް އިންގްލިޝް)އިންގްލިޝަސް(: މިތުސް
އެންޑް ފެކްޓްސް. އޮތް ފޮތް: ނިކޮލަސް ކޫޕްލަންޑް (އެޑިޓަރު)، ދަ ހޭންޑްބުކް އޮފް ލެންގުއޭޖް އެންޑް ގްލޯބަލިޒޭޝަން
(ސސ.)31-55. ވެސްޓް ސަސެކްސް: ވައިލީ-ބްލެކްވެލް.
ފަރގަސަން، ގިބްސަން. (2006). ލެންގުއޭޖް ޕްލޭނިންގ އެންޑް އެޑިއުކޭޝަން. ސްކޮޓްލަންޑް: އެޑިންބަރގް ޔުނިވަރސިޓީ
ޕްރެސް.
ފިޝްމަން، ޖޮޝުއާ. (1991). ރިވަރސިންގް ލެންގުއޭޖް ޝިފްޓް: ތިއަރަޓިކަލް އެންޑް އެމްޕިރިކަލް ފައުންޑޭޝަންސް އޮފް
އެސިސްޓަންސް ޓު ތްރެޓެންޑް ލެންގުއޭޖަސް. ކްލީވްޑަން: މަލްޓިލިންގުއަލް މެޓާޒް.
ދިވެހި ސަރުކާރުގެ ގެޒެޓް. 2011(، މެއި). ދިވެހި ރާއްޖޭގެ ޤައުމީ ބަހަށް އިސްކަންދިނުމުގެ ޤާނޫނު (ނަންބަރު)2011/09.
(2011). ދިވެހި ސަރުކާރުގެ ގެޒެޓް، 11 ،(71)40 މެއި 2011.
ގްރެނަބްލް، ލެނޯ، & ލިންޑްސޭ ވާލީ. (1998). އެންޑެންޖަރޑް ލެންގުއޭޖަސް: ލެންގުއޭޖް ލޮސް އެންޑް ކޮމިއުނިޓީ
ރެސްޕޮންސް. ކެމްބްރިޖް: ދަ ޔުނިވަރސިޓީ އޮފް ކެމްބްރިޖް.
ސިރާޖް، އާނިފާ ހުސައިން. 2022(، މެއި)11. ދިވެހި ބަހުގެ ރަދީފު، މޯބައިލް އެޕް އިފްތިތާހުކޮށްފި. ދިޔަރެސް އޮންލައިން
ނޫސް. https://dhiyares.com/37279
ސްޓޯމް، ކާރްލީ. (2016). ލެންގުއޭޖް، ލޯ އެންޑް ނޭޝަން-ބިލްޑިންގް އިން ޖޯޖިއާ. އޮތީ ރިކޯ އިސާކްސް އާއި އެބެލް ޕޮލީސީ
(އެޑިޓަރުން)، ނޭޝަން ބިލްޑިންގް އެންޑް އައިޑެންޓިޓީ އިން ދަ ޕޯސްޓް-ސޯވިއެޓް ސްޕޭސް: ނިއު ޓޫލްސް އެންޑް
އެޕްރޯޗަސް (ސސ.)118-137. ލަންޑަން: ރޫޓްލެޖް.
ޑިސަނާޔަކަ، ޖޭ.ބީ،. & ޖީ.ޑަބްލިއު. ވިޖަޔަވަރްދަނާ. (1986). ސަމް އޮބްޒަރވޭޝަންސް އޮން ދަ މޯލްޑިވިއަން ލޯމާފާނު ކޮޕަރ
ޕްލޭޓްސް އޮފް ދަ ޓްވެލްފްތް ސެންޗަރީ. ޖަރނަލް އޮފް ދަ ރޯޔަލް އޭސިއޭޓިކް ސޮސައިޓީ ޝްރީ ލަންކާ ބްރާންޗް، 31،
https://www.jstor.org/stable/23731037 .62-71
ޒާހިރު، އާމިނަތު. (2018). ޓީވީ ޕުރޮގުރާމުތަކުގައި ވާހަކަދައްކާ އިރު މީހުން ބަސްމަސްހުނިކުރާ މިންވަރާއި ބަސް
މަސްހުނިކުރާ ގޮތްތައް. ދަ މޯލްޑިވްސް ނެޝަނަލް ޖަރނަލް އޮފް ރިސަރޗް، 83-96 ،(6)6.
ޒާހިރު، އާމިނަތު، އާމިނަތު ރިޔާޒް، & ދީބާ މޫސާ. (2022). ދިވެހިރާއްޖޭގެ ބަހަވީމަލަ އޮތްގޮތް. ތެވެލި ބައިނަލްއަގުވާމީ
މަހާސިންތާ 22-23 ،2022 އޯގަސްޓް. މާލެ، ދިވެހިރާއްޖޭ: ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤައުމީ ޔުނިވަރސިޓީ.
ޒާހިރު، އާމިނަތު، އާމިނަތު ރިޔާޒް، & ދީބާ މޫސާ. (2023). ދިވެހި ތުއްތުކުދިން ދިވެހިބަހަށް ބީރައްޓެހިވުން:
މަސްލަހަތުވެރިންގެ ނަޒަރުން. ތެވެލި ބައިނަލްއަޤްވާމީ މަހާސިންތާ 2023: ރިސަރޗް ފޮރ އިންފްޯމޑް ޕޮލިސީ
ޑިސިޝަންސް، 21-22 އޮގަސްޓު 2023، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޤައުމީ ޔުނިވަރސިޓީ. މާލެ: ދިވެހިރާއްޖެ..edu.mnu://https
mv/wp-content/uploads/2023/09/Abstract-Book-12th-Sep-2023.pdf
ޔުނެސްކޯ. (2003). ލެންގުއޭޖް ވައިޓަލިޓީ އެންޑް އެންޑޭންޖަރމަންޓް. އިންޓަނެޝަނަލް އެކްސްޕަރޓް މީޓިން އޮން
ޔުނެސްކޯ ޕްރޮގްރާމް އޮފް އެންޑޭންޖާރޑް ލޭންގުއޭޖަސް، 10-12 މާރިޗު، 2023، ޕެރިސް. ޔުނައިޓަޑް ނޭޝަންސް
އެޑިއުކޭޝަނަލް، ސައިންޓިފިކް އެންޑް ކަލްޗަރަލް އޯގަނައިޒޭޝަން. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/
pf0000183699

83 A.Riyaz etal.
ޔުނެސްކޯ. (2019). ސްޓޭޓް އޮފް ދި އާޓް އޮފް އިންޑިޖިނަސް ލެންގުއޭޖަސް އިން ރިސަރޗް: އަ ކަލެކްޝަން އޮފް
ސިލެކްޓަޑް ރިސާޗް ޕޭޕާރސް. ޔުނައިޓަޑް ނޭޝަންސް އެޑިއުކޭޝަނަލް، ސައިންޓިފިކް އެންޑް ކަލްޗަރަލް
އޯގަނައިޒޭޝަން.
ޖަމީލް، އަހްމަދުاله. 2019(، ފެބްރުއަރީ)18. ދިވެހި ބަސް: ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޕްރައިމަރީ ގްރޭޑްތަކުގައި މީޑިއަމް އޮފް
އިންސްޓްރަކްޝަންގެ ގޮތުގައި ބޭނުންކުރަން އެންމެ ރަނގަޅީ. ރާއްޖެ.އެމްވީ އޮންލައިން ނޫސް. https://raajje.
mv/42378
ޖަމާލުއްލައިލް، ސައީދް ހާރޫން، & ޝަހްރީނާ ނޯރްދީން. (2023). އެތުނޯލިންގުއިސްޓިކްސް ވައިޓަލިޓީ ތިއަރީ: ދަ ލާސްޓް
ސްޓާންސް ފޮރ އަ ލެންގުއޭޖް ސަރވައިވަލް. ސަސްޓޭނަބަލް މަލްޓިލިންގުއަލިޒްމް، https://doi. .27-55 ،(1)22
org/10.2478/sm-2023-0002